

1. Vědecká činnost a uplatnění jejích výsledků

a) stručná charakteristika vědecké činnosti pracoviště:

Vědecká činnost pracoviště se v roce 1995 koncentrovala na problematiku řešenou v rámci grantových projektů:

- analýza osobnostních deskriptorů a strukturální model osobnosti založená na analýze lexika,
  - analýza vztahu k sobě a identity, především z hlediska zdrojů sebehodnocení u jednotlivých temperamentových typů,
  - aplikace typologie v psychologii osobnosti,
  - výkonová motivace a její vztah k úzkosti,
  - problematika agrese a autoagrese (sebevražednosti),
  - kognitivní psychologie, zejména problematika mentální reprezentace a mentálních modelů,
  - výzkum volných slovních párových asociací, zaměřený na dokončení českých norem,
  - psychologická analýza projevů občanské kultury.
- Problematika řešená mimo grantové projekty:
- sociální percepce a sociální atribuce,
  - životní spokojenost a vyrovnávání se se stresem,
  - filozofická problematika psychologie.

b) výčet několika nejdůležitějších výsledků vědecké činnosti a možných aplikací:

- Viewegh, J.: Sebevražda a literatura. K psychologii problému. Monografie (300 stran). B
- Viewegh, J.: K otázce krize v současné psychologii. (37 stran) B
- Hřebíčková, M.: Osobnostní deskriptory. Přídavná jména pro popis osobnosti. Monografie (152 stran). B
- Hřebíčková, M.: Pětifaktorová struktura popisu osobnosti. Disertační práce (197 stran). B
- Čermák, I.: Princip specifičnosti při studiu agrese. Československá psychologie, 39, 1995, 2, 117-126. B
- Čermák, I.: Osobnostní přístup k agresi: Otevřená koncepce. Československá psychologie, 39, 1995, 3, 219-228. B
- Osecká, L., Řehulková, O.: Eysenck's typology: An Empirical investigation. 3rd European Conference of Psychological Assessment, Trier. B
- Řehulková, O., Osecká, L.: Positive and negative affect: A case of heteroscedasticity. 3rd European Conference of Psychological Assessment, Trier. B
- Macek, P. Growing up in times of change: Adolescent in Czech Republic. University of Mannheim. B
- Hrdlička, M. - Moráň, M. - Vachutka, J. - Blatný, M. - Rozinková, J.: EEG in the electroconvulsive therapy: is more intensive paroxysmal activity associated with higher therapeutic response? Neuropsychobiology (v tisku). C
- Sedláková, M.: Psychologie 20. století. Skriptum. C

Sedláková, M.: Prolegomena obecné psychologie. Skriptum. C
Říčan, P.: Vztahy mezi romskými a neromskými dětmi na školách z
aspektu agrese. B
Novák, Z.: Asociační normy sedmnáctiletých. B
Janát, B.: Masaryk a Nietzsche. Studie k základní otázce filozofie
náboženství v horizontu končícího 20. století. B
Klicperová, M.: Nonviolent conflict resolution and Civid Culture:
The Case of Czechoslovakia. In: Bjorkqvist, K., Fry, D. P.
(eds.): Styles of Conflict Resolution: Models and
Applications from Around the World. C

c) počet řešených domácích grantů : 11 (6 GA ČR, 5 GA AV ČR)

Indikátory agresivity - transkulturální srovnání (Čermák)
Strukturální model osobnosti založený na lexikální analýze
(Hřebíčková)
Matematicko-statistické metody (Osecká)
Účinnost při neuropsychické zátěži u dospívající mládeže
(Řehulková)
Typologie v psychologii osobnosti: aplikace metod numerické
klasifikace (Osecká)
Zdroje sebehodnocení a životní spokojenosti u temperamentových
typů (Blatný)
Psychologie sebevraždy (Viewegh)
Sborník k 60. výročí časopisu Psychologie (Řehulková)
Mentální reprezentace druhého řádu (Sedláková)
České normy volných slovních párových asociací u dětí v 5, 7,
9 a 11 letech (Novák)
Psychologická analýza projevů občanské kultury - morální aspekty
(Klicperová)

počet řešených zahraničních grantů: 1

Racial aggression among school children in a post-communist
country (CEU, Říčan)

d) počet přihlášek vynálezů, počet udělených patentů, počet
uzavřených licenčních smluv: 0

e) uplatnění výsledků hodnocení pracoviště na základě doporučení
Akademického hodnotitelského grémia:

Hodnocení Psychologického ústavu se uskutečnilo ve dnech
6. - 8. listopadu 1995 a proběhlo podle předem schváleného
programu za účasti všech členů komise.

Ve Zprávě o hodnocení se konstatuje, že vědecká úroveň práce
v ústavu je vysoká a odpovídá standardu akademických institucí v
zahraničí, výzkum respektuje jak současné trendy, tak i
aktuální společenské požadavky, a výsledky výzkumu jsou
originální. Pozitivně byla také hodnocena účast pracovníků ústavu
ve výuce a při vyhledávání talentovaných mladých pracovníků přímo
na vysokých školách, konzultační a ediční činnost ústavu.

Komise vyslovila doporučení, aby byla v budoucnu obnovena
tradice Pražských mezinárodních konferencí. Toto doporučení

bychom rádi respektovali a doufáme, že se nám dostane podpory.
Další doporučení komise budou postupně realizována.

f) další specifické informace o pracovišti, změnách v jeho struktuře a vědecké orientaci, o výsledcích hodnocení a o překážkách a problémech v činnosti pracoviště:

V březnu byla realizována organizační změna: byla zrušena pobočka 2 v Praze - pracoviště pro výzkum stresu. Toto pracoviště úzce spolupracovalo s resortem MO a jeho výzkumné zaměření se odlišovalo od výzkumné koncepce PSÚ. Pracovníci přešli do Expertního pracoviště Institutu letectví a protivzdušné obrany.

Na základě této změny byla personálně posílena obě pracoviště PSÚ (plánovaný stav pracovníků: 33). Hodnotící komise AHG ve Zprávě o hodnocení PSÚ doporučila, aby stav pracovníků nebyl dále redukován.

2. Spolupráce pracoviště s vysokými školami a dalšímu domácimi institucemi a vědecká výchova

2.1. Jmenovité zhodnocení všech významných domácích spoluprací s našimi vysokými školami

a) rozsah pedagogického působení pracovníků ústavu na vysokých školách

14 semestrálních kurzů

3 FF a LF MU

5 FF UK

2 Pedagogická fakulta UK

2 Evangelická teologická fakulta UK

2 Hudební akademie múzických umění (HAMU)

455 hodin

b) počet pracovníků vysokých škol, kteří mají vedlejší pracovní úvazek v ústavu : 2

c) nejvýznamnější výsledky činnosti společných pracovišť 0

d) počet řešených společných projektů s VŠ a z toho počet společných grantových projektů:

3 společné výzkumné projekty (Macek + Osecká + Blatný, Smékal + Urbánek), a z toho

1 společný grantový projekt GA AV (Klicperová + Srnec)

e) kvalitativní a kvantitativní údaje o získávání a přípravě nových vědeckých pracovníků

Pracovníci, kteří přednášejí na VŠ, vytypovávají perspektivní talentované studenty, s kterými potom spolupracujeme jak

neformálně, tak na základě částečných úvazků v ústavu. Jeden z takto vybraných absolventů je v současné době v doktorandském studiu na MU Brno a poskytujeme mu finanční podporu formou refundace stipendia. Další vykonává v ústavu náhradní vojenskou službu a po jejím ukončení (v červnu 1996) bude přijat do řádného pracovního poměru.

počet aspirantů a doktorandů: 2 (1 externí, 1 ekonomicky zabezpečujeme)

počet diplomantů: 9

počet pomocných vědeckých sil: 4

2.2. Zhodnocení spolupráce s dalšími pracovišti

Pracovníci ústavu poskytují konzultace především v oblasti výzkumných projektů a matematicko-statistického zpracování dat. Pracovníci spolupracují s akademickými pracovišti, s pracovišti v oblasti státního a nestátního školství, se sdělovacími prostředky včetně televize. Rozvíjí se i spolupráce v aplikační oblasti např. s řadou občanských iniciativ (Bílý kruh bezpečí, Nadace tolerance, Nadace pro vývoj občanské společnosti a další).

3. Mezinárodní vědecká spolupráce pracoviště

a) nejdůležitější uskutečněné akce

Konference "Sociálně kulturní pluralita a lidská práva"
(spolupředatel).

b) kvantitativní údaje o rozsahu zahraničních styků pracoviště
- počet zvaných přednášek pracovníků ústavu na mezinárodní konferenci: 7 (Blatný 2, Čermák 2, Říčan, Klicperová, Heller)

- počet členství v redakčních radách mezinárodních časopisů: 0

- počet členství v orgánech mezinárodních vědeckých společností:

- počet přednášek zahraničních hostů v ústavu: 6 (Larry Pervin, Ivana Marková, I. K. Feierabend 2, Thomas Fassett, Vladimír Koneční)

4. Předpokládané hlavní okruhy vědecké činnosti pracoviště v příštím roce

Tématické okruhy aktuálních grantových projektů (nositelé):

- Účinnost při neuropsychické zátěži u dospívající mládeže (Řehulková)

- Typologie v psychologii osobnosti: aplikace metod numerické klasifikace (Osecká)

- Zdroje sebehodnocení a životní spokojenosti u temperamentových typů (Blatný)

- Kritické momenty v životě herců: Sociálně a kulturně podmíněná konstrukce významu (Viewegh)

- Vztah mezi obecnými a specifickými charakteristikami osobnosti: Pětifaktorový model osobnosti, osobnostní přístup k agresi, styly

identity (Čermák)

- Mentální modely (Sedláková)
- České normy volných slovních párových asociací u dětí v 5, 7, 9 a 11 letech (Novák)
- Psychologická analýza projevů občanské kultury - morální aspekty (Klicperová).

Pokračování přípravy publikačních výstupů z ukončených, aktuálně řešených grantových projektů i ústavních úkolů:

- mentální reprezentace druhého řádu,
- filozofická problematika psychologie, zejména otázka moci, pravdy a filozofie domova.

Ediční činnost:

- Československá Psychologie (mezinárodní impaktovaný časopis),
- Výzkumné zprávy (PSÚ Brno, nepravidelně),
- Bulletin (PSÚ Praha, nepravidelně).

dr. Lída Osecká, CSc.
ředitelka

V Brně, dne 12. 1. 1996

Přílohy:

Anotace nejvýznamnějších vědeckých výsledků pracoviště a jejich aplikací:

Hřebíčková, M.: Osobnostní deskriptory. Přídavná jména pro popis osobnosti.

Čermák, I.: Indikátory agresivity - transkulturní srovnání.
Jejich role ve vnímání významu agrese a v životní orientaci.

Sedláková, M.: Psychologie 20. století. Skriptum.

Říčan, P.: Vztahy mezi romskými a neromskými dětmi na školách z aspektu agrese.

Hřebíčková, M.:

Osobnostní deskriptory: Přídavná jména pro popis osobnosti.

Psychologický ústav AV ČR, Brno 1995. (152 stran textu, tabulek a příloh)

Studie obsahuje postup a výsledky první fáze lexikálně orientovaného výzkumu, jehož konečným cílem je zjistit jaké vlastnosti jsou při popisu osobnosti v češtině nejdůležitější. Informuje o prvním pokusu sestavit co nejúplnější seznamy osobnostně relevantních slov, tj. slov vhodných pro popis osoby nebo osobnosti a o klasifikaci osobnostně relevantních přídavných jmen.

Úvodní kapitola je věnována historickému přehledu taxonomických výzkumů, teoretickým předpokladům psycholingvistického zkoumání osobnosti a přehledu nejznámějších taxonomických výzkumů provedených v různých jazycích.

V druhé kapitole je popsán postup výběru čtyř druhů osobnostně relevantních slov. Ze Slovníku spisovného jazyka českého, uznávaného za normativní slovník českého jazyka, bylo excerpováno 4 513 přídavných jmen (líný), 3 910 atributivních podstatných jmen (lenost), 2 809 typových podstatných jmen (lenoch), 2 374 sloves (lenošit) a byla provedena jejich sémantická redukce. Bylo zjištěno, že 16% přídavných jmen ve slovníku je potencionálně osobnostně relevantních. Osobnostně relevantních atributivních podstatných jmen je o něco více (7%) než typových (5%). Mezi slovesy bylo jako osobnostně relevantní hodnoceno 7% slov. Údaje o četnosti jednotlivých osobnostně relevantních slov byly srovnány s obdobnými údaji z lexikálních studií v šesti dalších jazycích.

Taxonomie nejpočetněji zastoupeného slovního druhu je popsána ve třetí kapitole. 4 145 osobnostně relevantních přídavných jmen bylo šesti posuzovateli klasifikováno podle klasifikačního systému obsahujícího pět hlavních kategorií (1. Dispozice, 2. Prožívání a chování, 3. Společenské a sociální aspekty, 4. Charakteristiky zevnějšku, 5. Neobvyklé pojmy). Každá z hlavních kategorií obsahovala 2 - 4 podkategorie (celkem 13 podkategorií). Nejčastěji byly mezi osobnostně relevantními přídavnými jmény zastoupeny hodnotící termíny, termíny popisující temperamentové a charakterové vlastnosti a termíny charakterizující emoce, vnitřní stavy a pohotovost k reakcím. Termíny vyjadřující aktivity a způsoby chování, sociální efekty a vztahy byly v seznamu přídavných jmen zastoupeny nejméně. Reliabilita použitého klasifikačního systému byla prověřena určením shody při klasifikaci mezi jednotlivými posuzovateli a stanovením stability klasifikace po uplynutí 6 měsíců. Výsledky taxonomie byly porovnány s výsledky německé taxonomie.

Přílohy obsahují instrukce pro vypisování slov ze slovníku, instrukce pro klasifikaci přídavných jmen do kategorií osobnostní deskripce a seznam 4 145 osobnostně relevantních přídavných jmen s údaji o jejich klasifikaci do jednotlivých kategorií.

Přínos studie spočívá v utřídění vlastností osobnosti, které jsou zakódovány v českém jazyce a je východiskem pro porozumění struktuře těchto vlastností.

Čermák, Ivo:

Indikátory agresivity - transkulturní srovnání. Jejich role ve vnímání významu agrese a v životní orientaci.

Koncepce agrese, která sloužila jako teoretické východisko výzkumu, vychází z pojetí individuálních rozdílů jako struktur reflektujících různé organizace procesů, jež jsou odpovědny za určitý typ agresivního chování. Výzkumy italské proveniencí potvrzují, že mnoho rozličných forem agrese má jen málo společných momentů a tudíž dlouho rozšířené a dosud některými autory stále udržované pojetí agrese jako unitárního jevu se jeví jako zcela zavádějící. Náš výzkum potvrdil tento teoretický předpoklad.

Cílem výzkumu byla identifikace vzájemného vztahu procesů a struktur, které mohou generovat vlastní agresi a jež jsou latentní součástí osobnostních charakteristik. Osobnostní indikátory, jak byly tyto proměnné obecně nazvány, se ukázaly být praktickým nástrojem zkoumání osobnostně podmíněné agrese i v naší populaci.

Náchylnost k emocionálním reakcím (tendence zakoušet pocity nepohody, vlastní nepatřičnosti a zranitelnosti), iritabilita (tendence reagovat impulsivně a hrubě na nejmenší provokaci a nesouhlas) a hostilní přemítání (tendence udržovat nebo dokonce zvětšovat pocity ukřivdění a touhu po pomstě) lze považovat za příspěvek k obohacení diskuse týkající se hypotézy frustrace-agrese a příbuzných koncepcí jako je např. transfer excitace, rozptylování agrese v čase, nebo eskalace agrese dílčími pokusy. Výsledky nás rovněž vedou k rozlišení "impulsivní agrese" od agrese, jež se jeví jako komplex afektu a kognice.

Rovněž pocity viny, které se strukturují do dvoudimenzionální proměnné - Strach z trestu (tendence zakoušet pocity pronásledování, útisku, tenze, více nebo méně spojené s přestupky a porušováním norem) a Potřeba nápravy (tendence zakoušet výčitky svědomí, rozpaky a stud, spojené se silnou potřebou napravit špatné činy) vstupují do agrese jako složitější kognitivně-emocionální složka.

Kromě slabé kontroly negativního afektu shledáváme v agresi také reflexi hodnotového systému, který opakovaně vstupuje do agresivního aktu a násilí bez přítomnosti aktuální provokace nebo významného poškození emoce či kognice.

Morální vyvázanost, pozitivní postoje k násilí, strach z trestu, nejasně strukturovaná hodnotová orientace spíše facilitují projevy agrese nebo jim alespoň nebrání, negativní postoje k násilí, morální angažovanost, strach z trestu ve spojení s potřebou nápravy a křesťanská víra působí "antiagresivně". Tyto závěry mají však tentativní charakter a je třeba je ověřit v aplikovaných výzkumech.

Ve výzkumu použité dotazníkové metody byly přeložené z anglických a italských originálů. Bylo zjištěno, že mají přiměřenou spolehlivost a je možné je doporučit jako nástroje na měření indikátorů agrese k dalšímu prověřování. Pouze dotazník Morální vyvázanosti se ukázal být metodou z hlediska konstrukční validity méně spolehlivou, proto je nezbytné znovu pečlivě prozkoumat důvody jeho selhání v českém kontextu a znovu jej výzkumně ověřit.

Sedláková, M.:
Psychologie 20. století. Skriptum.

Pro vysokoškolské skriptum "Psychologie 20. století. Psychologické směry." byly ve spolupráci s FF UK nově zpracovány tyto kapitoly:

- Americký strukturalismus,
  - Vývoj a stručný nástin americké psychologie.
- Dále byly doplněny již dříve vydané kapitoly, a to
- Gestaltismus - o brněnskou psychologickou školu,
  - Behaviorismus - o podrobnější charakteristiku tzv. subjektivního behaviorismu a panbehaviorismu.

Zásadně byla přepracována kapitola "Kognitivní psychologie", která byla rozšířena zejména o podrobnější výklad konekcionismu a o vývojově orientovanou větev kognitivní psychologie.

Říčan, P.:

Vztahy mezi romskými a neromskými dětmi na školách z aspektu agresivity.

Ve třídách základní školy a zvláštní školy byly zkoumány vztahy mezi romskými a neromskými dětmi se zvláštním zřetelem k šikanování mezi vrstevníky. Bylo zjištěno, že neromské děti percipují své romské spolužáky jako agresory. Tento vztah však platí jen pro chlapce na základní škole a u dívek nebyl vůbec potvrzen. Podstatně výraznější vztah byl zjištěn mezi příslušností k romskému etniku a sociometrickou pozicí dítěte ve třídě.

Předběžné dosažené výsledky budou podstatně obohaceny zasazením do širšího kontextu percepce sebe sama a posudků získaných od učitelů. Avšak již v současné podobě lze získaných výsledků využít jak v pedagogické praxi, tak i při popularizaci problematiky.